

Є.В. Голубков, канд. екон. наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто основи розвитку аграрних підприємств Одеської області, система організаційно-економічних заходів з підвищення ефективності та конкурентоспроможності товарних видів продукції, що сприятимуть розвитку високорентабельного виробництва.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, ефективність, конкурентоспроможність, державна підтримка, крупно-товарне виробництво, інновація.

Постановка проблеми. В умовах сучасної світової продовольчої кризи, та стабільного попиту на зернові культури на світовому ринку розвиток зерновиробництва має значні перспективи. Ситуація погіршується тим, що в останні роки ціни на продовольство, за даними ООН, щорічно зростають у середньому на 15-20 %, тому у структурі споживання в бідних країнах 50 % - 80 % сімейного бюджету йде на харчування [1, с. 10]. В Україні площі посівів та урожайність зернових культур практично стабілізувалися останніми роками, а валові збори зросли, так у 2011 р. валовий збір зерна становив 56,7 млн. т., у 2012 р. – був дещо нижчий – 43 млн. т., у 2013 р. та 2014 р. – більше 62 млн. т. За оцінками експертів зернового ринку у 2015 році валовий збір зернових культур буде на рівні 57 млн. т. [2, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе місце в системі заходів підвищення ефективності відводиться удосконаленню фінансово-економічних умов виробництва.

Інновації та організаційно-економічний механізм як основні заходи по забезпеченню стабільності і рентабельного ведення виробництва в аграрних підприємствах розглядають такі вчені, як П.С. Березівський, А.Г. Бабенко, В.Я. Амбросов, П.М. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, С.М. Кваша, Ю.Я. Лузан, М.В. Зубець, С.О. Тивончук.

Зубець М.В., Саблук П.Т., Тивончук С.О. вважають, що стратегічним напрямом економічного розвитку України стає перехід від доктрини «розвитку навздогін» до доктрини «розвитку на випередження», в основу

якої покладена інноваційно-технологічна модель. Тільки 10% агроформувань застосовують новітні агротехнології.

Формування цілей статті. Основною ціллю статті є обґрунтування наукових і практичних заходів щодо формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності розвитку агропромислових підприємств Одеської області.

Виклад основного матеріалу досліджень. Цілий ряд аграрних підприємств запроваджують ресурсозберігаючі та прогресивно-інтенсивні технології, ведуть реконструкцію та нове будівництво тваринницьких ферм, закладають нові площі садів та виноградників.

Наша країна порівняно з розвинутими країнами має низькі рівні по важливим показникам ефективності виробництва: продуктивності праці, енерго – та матеріаломісткості, техніко-технологічній забезпеченості, урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби.

З метою підвищення ефективності ведення галузей, що виробляють стратегічну ринкову продукцію, слід вести виробництво на основі науковообґрунтованих систем землеробства, прогресивно-інтенсивних та інноваційних технологій, ефективних форм організації праці та її оплати.

Великотоварне виробництво має риси інноваційного направлення, а саме: високий рівень концентрації, запровадження інвестиційно-інноваційних технологій на виробництві товарної продукції. Задача аграрних підприємств полягає в забезпеченні конкурентоспроможності продукції, яка визначається такими чинниками, як собівартість, якість продукції та ціна реалізації.

Одеська область є одним з найбільших аграрних регіонів України. Так, питома вага області в загальнодержавному обсязі виробництва валової сільськогосподарської продукції (в порівняних цінах 2010р.) в середньому за останні 5 років становила майже 5%, зерна – 7%, насіння соняшнику – 6,1%, овочів – 6,5%, винограду – 45%, м'яса – 3,3%, молока – 4,2%, яєць – 4,5%, вовни – 42%. Незважаючи на обмежене і ускладнене кредитування аграрних і переробних підприємств, значне подорожчання ресурсів та послуг, скорочення розмірів державної підтримки в сільськогосподарських підприємствах області своєчасно реалізовано комплекс організаційних та ресурсно-технологічних заходів в агро виробництво.

Розрахунки спеціалістів головного управління агропромислового розвитку облдержадміністрації свідчать про те, що в 2015 р. виробництво всіх видів продукції рослинництва, яєць, м'яса свиней та молока буде прибутковим.

З метою більш поглибленого вивчення причин, що стримують подальший розвиток рослинницьких та тваринницьких галузей, виявлення

організаційно-економічних та техніко-технологічних чинників підвищення ефективності агропідприємств вибрано три високотоварних підприємства, які зберегли земельні масиви, тваринницькі ферми та добиваються стабільного і рентабельного виробництва. Дуже важливо для керівників і спеціалістів з невеликим стажем роботи дізнатися особливості функціонування агропідприємств Одещини (таблиця 1).

Зазначені підприємства зберегли земельні масиви, скотарські та свинарські галузі, що є досить позитивним моментом в їх діяльності.

Виробничий напрямок ТОВ агрофірма «Петродолинське» характеризується як овочево - молочний з розвинутим виробництвом зерна, тоді як СТОВ «Маяк» - скотарсько – зерновий, а ТОВ «Іва» - зерново – скотарський. Відповідно виробничим напрямом господарства виробляють в значних обсягах зерно, молоко, м'ясо та овочі. Важлива роль в забезпеченні стабільності та підвищення ефективності виробництва відводиться внутрігосподарським економічним відносинам, в основу яких повинно бути покладено комерційний розрахунок. Головними критеріями оцінки підрозділів прийнято рахувати чистий дохід, умовний прибуток та їх економічна самостійність. В досліджуваних підприємствах нараховується від 8 до 12 виробничих і обслуговуючих підрозділів. Кожний із підрозділів має в своєму розпорядженні земельні та матеріальні ресурси, або тільки матеріальні і трудові.

Керівники підприємств уточняють: оскільки підрозділи повинні самостійно вести фінансово-господарську діяльність, то вони повинні мати сировинні та фінансові ресурси. Керівництво кожним підрозділом здійснює спеціаліст відповідно його спеціалізації, оскільки даний керівник виконує функції не тільки менеджера, але й технолога, нести відповідальність за виробничі, економічні та фінансові результати підрозділу. В підрозділах повинна бути встановлена пряма залежність між винагородженням за працю і її кінцевим результатом.

З метою ефективного використання виробничих і фінансових ресурсів доцільно на кожний підрозділ відкрити в бухгалтерії підприємства внутрігосподарський розрахунковий рахунок. Підрозділи не наділяються правами юридичної особи, не вступають господарські відношення з іншими підприємствами та організаціями. Економічні відносини між підрозділами визначаються на основі програм і бізнес-планів, основою яких є нормативні дані, норми виробітку, лімітів, технологічних карт. Кожний спеціаліст підприємства, менеджер підрозділу повинні розуміти механізм дії внутрігосподарського ринку, здатний оцінити виробничі витрати і кінцеві результати.

Характерні ознаки розвитку підприємств

Характерні ознаки	Матуляк Д.А.	Гришко З.М.	Злий І.В.
	Директор ТОВ агрофірма «Петродолинське»	Директор ТОВ «Маяк»	Директор ТОВ «Іва»
Стаж роботи, як керівника, років	14	37	35
Базова освіта	вчений агроном	Вчений зоотехнік	вчений зоотехнік
Стиль управління	авторитарний	авторитарний	демократичний
Бачення перспективи розвитку підприємства	девірсифікація виробництва	галузева концентрація	стабільне виробництво
Участь в розробці та реалізації соціальних програм	газифікація села, соціальний лізинг, плата за комунальні послуги, дитячий садок	Газифікація населених пунктів, допомога ветеранам праці і війни, оздоровчий дитячий табір	газифікація, будинок культури, будинки спеціалістам, будівництво доріг
Заслужені нагороди	Орден за заслуги III ступеня	Герой України	Заслужений працівник сільського господарства
Виробничий напрям	овочево-молочний	скотарсько-зерновий	зерново-скотарський
Природно-кліматичні та економічні умови:	-	-	-
-сума активних температур	3250	3250	3200
-опади, мм	300-340	230-270	270-300
Транспортний зв'язок	Автомобільний	автомобільний	автомобільний
Дорожнє покриття	Асфальт	Асфальт та щебінь	асфальт
Відстань до ринків збуту продукції, км	25	100	40
Сильні сторони розвитку:			
а) спеціалізація	Поглиблена	багатогалузева	багатогалузева
б) співвідношення ВП рослинництва і тваринництва	Оптимальне	раціональне	задовільне
в) діючі технології	перехід від інтенсивної до інноваційної	Прогресивно-інтенсивна	загально прийняті
г) оновлення основного капіталу, %	6,8	4,5	3,4
д) співпраця з науковими установами в галузях	в овочівництві, землеробстві, молочному скотарстві	в свинарстві, в молочному скотарстві	в зерновому господарстві
е) зв'язок з науковими установами	біологічна лабораторія; Тираспольський НІП-овочівництво	ОДАУ, ОСГІ	інститут АПВ, ОСГІ
є) кадрова політика	стабільність кадрів, стажування за кордоном	проблема кадрів існує і потребує підготовки за рахунок підприємства	існує плінність кадрів та необхідність підвищення кваліфікації
Слабкі сторони:	- відсутність спеціаліста по маркетингу		- нестача обігових коштів
	неспроможність впливати на формування оптових цін нестабільність кредитної політики		

Важливим проблемним питанням розвитку аграрного сектору є запровадження енергозберігаючих, високоефективних інноваційних технологій на основі техніко – технологічного переоснащення сільськогосподарського виробництва.

На сьогоднішній день в агропідприємствах Одеської області кожний третій гектар ріллі обробляється із застосуванням вологозберігаючих технологій; кожний четвертий – із застосуванням ресурсозберігаючих технологій. На площі 110 тис. га впроваджено нульову технологію обробітку ґрунту.

Позитивні зміни відбуваються в питаннях оновлення матеріально – технічної бази аграрних підприємств області. За останні два роки закуплено сільськогосподарської техніки більш ніж на 0,5 млрд. грн., зокрема 2,3 тис. тракторів, 1,1 тис. зернозбиральних комбайнів, 4,2 тис. ґрунтообробної та посівної техніки. Стратегічне завдання для органів влади – сприяти аграрним підприємствам в придбанні сучасної високоефективної техніки та технологічного обладнання.

Складна ситуація склалася в аграрних підприємствах області: щорічно товаровиробники тваринницької продукції отримують збитки від 50 до 100 млн. грн.. Поголів'я продуктивних тварин скорочується, а обсяги продукції зменшуються.

Причини спаду виробництва продукції тваринництва полягають в наступному:

- неврегульованість ринку продукції тваринного походження;
- відсутність збалансованості між потенційними можливостями виробництва і потребі зазначеної продукції переробною промисловістю;
- нестабільний попит і низька купівельна спроможність населення;
- низький організаційно – технологічний рівень ведення галузі через відсутність коштів на її модернізацію;
- неконтрольоване зростання імпорту переважно дешевого та низькоякісного м'яса.

Тільки системні заходи зможуть вивести тваринництво із кризового стану. Важливо відновити компенсацію кредитних ставок на будівництво тваринницьких комплексів і ферм, на закупівлю племінної худоби; на комплектацію ферм обладнанням. Передбачити дотації на реалізоване м'ясо молодняку ВРХ, свиней, птиці. Виділити кошти для селекції у тваринництві. За екологічно чисте молоко ввести додаткову оплату за 1 т на рівні 1750 грн.

Передбачити на 2016-2017 р. державну підтримку створення і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із заготівлі, переробки та збуту продукції тваринництва, штучного осіменіння тварин.

В Одеському регіоні розміщені наукові установи аграрного спрямування, працюють на стійкій основі комерційні банки, цілий ряд крупно товарних аграрних підприємств, переробних формувань, технологічно оснащених супермаркетів та продовольчих магазинів, а підготовку відповідних спеціалістів та магістрів здійснюють вищі навчальні заклади. В результаті в області можуть успішно функціонувати такі профільні агропромислові кластери регіону, як: зерно продуктивний, олійно-жировий, плодовоовочевий, виноградно–виноробний, молокопродуктивний, м'ясопродуктивний.

Кластеризація агропромислового виробництва сприяє ефективному розвитку виробництва, зменшуються ризики при об'єднанні суб'єктів господарювання, проведенню науково – дослідної роботи, проведенню підготовки спеціалістів, виходу на ринки зі своєю продукцією, підвищенню рівня життя населення на сільських територіях шляхом соціального партнерства всіх функціонуючих у сільській місцевості структур.

Продовольчу безпеку в країні можна забезпечити стабільною роботою вітчизняного сільгосптоваровиробника, що реально тільки при функціонуванні всієї багатокладної аграрної економіки.

В сучасних умовах добивають високої ефективності виробництва тільки ті підприємства, економіка яких опирається на ресурсозберігаючі та інноваційні технології, основою яких є обчислювальна техніка, генна інженерія в сполучуваності з сукупністю комплексу організаційно – економічних заходів.

В ході дослідження визначено, що організаційно-економічний механізм забезпечення рентабельності сільськогосподарських підприємств є підсистемою загального господарського механізму. Даний механізм має складну та динамічну структуру, яка розвивається з розвитком продуктивних сил та економічної системи, в якій і функціонує підприємство.

Розвиток агропромислового виробництва неможливий без інновацій (нововведень). Інновація представляє собою систему: вкладення капіталу, розробку автоматизованої системи управління виробництвом на основі нових технологій, бізнес-планування, прогресивної системи оплати праці і обліку з кінцевим фінансовим результатом і соціальним розвитком колективу. Диспаритет цін, збільшення обсягів імпорту продовольства,

ріст вартості робочої сили, ризику з реалізації продукції викликають необхідність вироблення стратегії «проривного типу». Підприємства, які обирають інертний розвиток, шансів на успіх не мають.

Рис. 1. Основні стратегічні напрями зростання конкурентоспроможності продукції рослинництва

Для підвищення ефективності виробництва аграрної продукції і її конкурентоспроможності в досліджуваних підприємствах Одеської області представлено сценарій на рис.1. Для підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств можна запропонувати наступні організаційно-економічні заходи:

- удосконалення державної підтримки конкурентоспроможності стратегічної аграрної продукції;
- створення механізму підтримки сільськогосподарських товаровиробників щодо закупівлі машин та обладнання, добрив, засоби захисту рослин і тварин;
- підвищення продуктивності худоби на основі зміцнення кормової бази, поліпшення якісного складу поголів'я й активізації селекційно-племінної роботи;

- запровадження науковообґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва;
- впровадження прогресивних енергозберігаючих технологій.

Керівники підприємств уточнюють: оскільки підрозділи повинні самостійно вести фінансово-господарську діяльність, то вони повинні мати сировинні та фінансові ресурси. Керівництво кожним підрозділом здійснює спеціаліст відповідно до його спеціалізації, оскільки даний керівник виконує функції не тільки менеджера, але й технолога та несе відповідальність за виробничі, економічні та фінансові результати підрозділу. В підрозділах повинна бути встановлена пряма залежність між винагородженням за працю і її кінцевими результатами.

Висновки. Таким чином, провівши дослідження за темою наукової роботи, доходимо висновку, що підвищення економічної ефективності аграрних підприємств, позитивні фінансові результати від реалізації і отриманий прибуток є основою розширеного відтворення виробничих ресурсів і оновлення матеріально-технічної бази господарств, сприяють розширенню можливостей матеріального зацікавлення, покращенню соціальної сфери села, навіть в умовах виходу з економічної кризи. Але без дієвої державної підтримки тут не обійтись. Вивчення досвіду зарубіжних країн, впровадження нових прогресивних форм організації (наприклад, кластери), підтримка дорадництва, економічне стимулювання повинно бути скеровано на відродження і розвиток вітчизняного аграрного сектору економіки. Потенціал і бажання працювати в українському селі є.

Бібліографічний список: 1. Безуглий М.Д. Виступ на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору України до 2020 року»/ М.Д. Безуглий // Економіка АПК. – 2012. - №10. – С. 10. 2. Статистична інформація / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>

Е.В. Голубков. Организационно-экономические основы аграрной политики и направления повышения эффективности аграрных предприятий. В статье рассмотрены основы развития аграрных предприятий Одесской области, система организационно экономических мероприятий по повышению эффективности и конкурентоспособности товарных видов продукции, которые будут содействовать развитию высокорентабельного производства.

Ключевые слова: организационно экономический механизм, эффективность, конкурентоспособность, государственная поддержка, крупно товарное производство.

E.V. Golubkov. Organizational-economic bases of agrarian policy and direction of increase efficiency of agrarian enterprises. The article reviewed some development basis of agrarian enterprises of the Odessa area, system of economic measures for increasing of efficiency and competitiveness of commodity types of products, which will assist in the development of highly remunerative production.

Forming of the competitive agro-industrial complex is the necessary condition of national economic development, financial and social well-being. The main factor of problem solution is an increase of economic efficiency in agricultural production.

The reforms conducted in an agrarian sector with an orientation on market relations are connected with the many unsolved economic problems. One of these problems is development of mechanism and forms of economies management which provide functioning and development of agriculture. Exactly system of economic measures for providing of cost-effective production of agricultural enterprises is able to provide a synergetic effect which will bring industry to stabilization and steady development.

Unfortunately, propitious climatic conditions, soil fertility, production potential of Ukraine are used unsatisfactorily. Economy sector agrarian reform implementation as a result of the suffered failings and, above all things, unsystematic going near the lead through of reforms, unsuccessful decision of problem of property, by absence of the proper infrastructure of market and market mechanism management, did not provide expected results.

In spite of all positive sides and progressiveness, forming of economic relations that are based on economic executive independence of enterprise manufacturing subsections does not take place. None of leaders of cooperative structural unit will not presume to take responsibility for final results of subsection functioning. Such initiative does not emanate from team workers or its leaders.

The basic elements of economic organizational mechanism that run on the level «state is an agrarian enterprise», are grants and additional charges from the side of the state, which encourage and stimulate the production of agricultural goods.

Key words: organizationally economic mechanism, efficiency, competitiveness, state support, a commodity production is large.